

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦІ У СФЕРІ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Окреслено й схарактеризовано основні проблеми, пов'язані з правовими аспектами регулювання праці у сфері залізничного транспорту. Особливу увагу приділено тим проблемам, що виникли, передусім, у зв'язку зі становленням ринкових відносин в нашій державі й зокрема з модернізацією залізничного транспорту.

ЄРОФЄЄНКО Л. В. АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТРУДА В СФЕРЕ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Очерчены и охарактеризованы основные проблемы, связанные с правовыми аспектами регулирования труда в сфере железнодорожного транспорта. Акцент сделан на тех проблемах, которые возникли, прежде всего, в связи со становлением рыночных отношений в нашей стране и в частности с модернизацией железнодорожного транспорта.

YEROFEENKO L. URGENT PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF LABOR IN THE SPHERE OF RAIL TRANSPORT

The basic problems connected with the legal aspects of labor regulation in the sphere of rail transport are outlined and characterized. Special attention is paid to those problems which have appeared due to market relations' formation in our country, namely due to modernization of rail transport.

Актуальність статті. В умовах поглиблення ринкових відносин важливу роль у розвитку економіки нашої держави відіграє залізничний транспорт, який являє собою цементуючий чинник, що об'єднує виробничі й економічні зв'язки в різних сферах діяльності. За допомогою цього виду транспорту перевозиться величезна кількість сировини, напівфабрикатів, комплектуючих, готової продукції. Він забезпечує ефективне виробництво й обіг продукції промисловості та сільського господарства, потреби капітального будівництва, задовольняє потреби населення в перевезеннях. Без перебільшення можна стверджувати, що залізничний транспорт на сьогодні є однією з базових галузей економіки України, забезпечуючи її внутрішні та зовнішні транспортно-економічні зв'язки й потреби населення в перевезеннях. Відтак належна й високоєфективна діяльність залізничного транспорту як частини єдиної транспортної системи країни здатна сприяти нормальному функціонуванню всіх галузей суспільного виробництва, соціальному й економічному розвитку та зміцненню обороноздатності держави, міжнародному співробітництву України.

Усвідомлення значущості місії вітчизняного залізничного транспорту ставить перед державою завдання забезпечити дану галузь усіма необхідними для її злагодженої діяль-

ності умовами, у тому числі й у правовій сфері. Певні зрушення в цьому напрямі на сьогодні є. Так, нині існує й успішно реалізується Програма структурної реформи на залізничному транспорті, метою якої, зокрема, є підвищення стабільності роботи залізничного транспорту, забезпечення його доступності, безпеки та якісного надання його послуг [3].

Водночас поряд із позитивними зрушеннями у сфері правового забезпечення діяльності залізничного транспорту спостерігається й тенденція до поступового накопичення низки суперечливо розв'язуваних, а то й зовсім не розв'язуваних до цього часу проблем. Їх поява зумовлена різними чинниками: від зміни економічних реалій у нашій країні до активізації розвитку транспортної галузі на базі нових, сучасних технологій. Зрозуміло, що існування чималої кількості проблем не сприяє оптимальній реалізації залізницею своїх потенцій, підвищенню її конкурентоздатності тощо, що в майбутньому може спричинити ще більші проблеми. З огляду на це завдання правового забезпечення діяльності залізничного транспорту набуває особливої значущості й актуальності.

Одним з аспектів такого завдання є, зокрема, й завдання всебічного правового регулювання праці працівників даної галузі для комплектації всіх ланок залізниці належним контингентом висококваліфікованих працівників.

Варто зазначити, що проблеми правового регулювання праці в загальнонауковому й часткових аспектах висвітлювалися в роботах багатьох правознавців, зокрема М. Г. Александрова, П. А. Буценка, Б. К. Бегічева, Н. Б. Болотіної, В. С. Венедіктова, О. В. Гаврилук, Л. Я. Гінцбурга, Г. С. Гончарової, В. Я. Гоца, В. В. Жернакова, П. І. Жигалкіна, І. В. Зуба, С. О. Іванова, Д. О. Карпенка, Р. І. Кондратьєва, Р. З. Лівшиця, П. Д. Пилипенко, С. М. Прилипка, В. І. Прокопенка, О. І. Процевського, В. Г. Ротаня, Б. С. Стичинського, Н. М. Хуторян, Г. І. Чанишевої, Ю. П. Орловського тощо. Разом із тим залишається чимало проблем у сфері регулювання праці працівників залізничного транспорту. Комплексне визначення й аналіз цих проблем, без сумніву, є важливим етапом на шляху їх подальшого науково виваженого й практично доцільного розв'язання. Саме це й дає підстави говорити про актуальність обраного для статті аспекту дослідження.

Метою роботи є характеристика проблемних місць у правовому регулюванні праці працівників залізничного транспорту з урахуванням сучасного розвитку вітчизняної економіки та специфіки діяльності залізниці.

Як відомо, залізничний транспорт – це цілісний виробничо-технологічний комплекс організацій і підприємств залізничного транспорту загального користування, призначений для забезпечення потреб суспільного виробництва та населення країни в перевезеннях у внутрішньому й міжнародному сполученнях та надання інших транспортних послуг усім споживачам без обмежень за ознаками форми власності та видів діяльності тощо. Залізниця – це статутне територіально-галузеве об'єднання, до складу якого входять підприємства, установи й організації залізничного транспорту і яке, при централізованому управлінні, здійснює перевезення пасажирів і вантажів у визначеному регіоні транспортної мережі. Законодавство про залізничний транспорт загального користування складається із законів України «Про транспорт», «Про залізничний транспорт», Статуту залізниць України та інших актів законодавства України.

Зрозуміло, що діяльність такої величезної й складної галузі забезпечується значною кількістю працівників, від якості роботи яких і залежить злагоджена робота потужного механізму залізниці. Трудові відносини працівників залізничного транспорту загального користування регулюються, крім згаданих вище джерел, Кодексом законів про працю України,

Положенням «Про дисципліну працівників залізничного транспорту України», іншими актами законодавства України про працю [1].

На жаль, навіть побіжний аналіз чинного законодавства у сфері регулювання праці працівників залізничного транспорту дає підстави стверджувати, що сучасний стан правового регулювання праці працівників цієї галузі характеризується, по-перше, наявністю застарілих підзаконних нормативно-правових актів, по-друге, відсутністю системного підходу до законодавчого опосередкування трудових відносин у транспортних організаціях тощо. Варто при цьому зазначити, що названі проблеми не досліджувалися в сучасній науці трудового права, не проводився системний аналіз правового регулювання праці в організаціях залізничного транспорту в ринкових умовах господарювання.

Відповідного наукового аналізу потребують також вимоги, що висуваються роботодавцем до працівників цієї сфери, правові гарантії й компенсації, що пропонуються працівникам, особливості оплати праці, звільнення працівників транспортних організацій. Необхідність ґрунтовного дослідження особливостей правового регулювання праці окремих категорій працівників залізничного транспорту України визначається істотними відмінностями в умовах конкретних видів трудової діяльності, які не можна не враховувати з метою забезпечення безпеки та умов праці, що відповідають державним нормативним вимогам охорони праці, а також забезпечення працівникам рівної оплати за працю рівної цінності. Ці, по суті, конституційні права громадян реалізуються в спеціальних нормах, у яких передбачаються правила, що обмежують застосування загальних норм, або додаткові правила для окремих категорій працівників.

Так, наприклад, серед працівників організацій залізничного транспорту значну частину становлять такі, специфіка трудової діяльності яких безпосередньо пов'язана з рухом транспортних засобів, що належать до джерел підвищеної небезпеки, від кваліфікованого та уважного використання яких залежить безпека руху, життя й здоров'я громадян, які користуються послугами залізничних транспортних організацій. У зв'язку з цим прийом певних осіб на роботу до організацій залізничного транспорту можливий лише після досягнення 18-річного віку, при проходженні професійного відбору та професійної підготовки і після обов'язкового попереднього медогляду

(обстеження) в установленому порядку [3].

Важливо наголосити, що хоча питання особливостей умов праці, режиму робочого часу та часу відпочинку окремих категорій працівників залізничного транспорту загального користування, робота яких безпосередньо пов'язана з рухом поїздів, і установлюються Укрзалізницею згідно з чинним законодавством України за погодженням із галузевими профспілками [2], проте й у цій сфері виникає на сьогодні чимало питань. Їх поява зумовлена зокрема тим, що процес перевезень на залізниці дедалі більше інтенсифікується й технологізується, унаслідок чого робота працівників дедалі більше ускладнюється, вимагаючи від них підвищеного психофізіологічного напруження, однак ці чинники ще недостатньо повно й об'єктивно враховуються законодавцем. У зв'язку з цим назрілою бачиться необхідність прийняття Положення про особливості робочого часу і часу відпочинку окремих категорій працівників залізничного транспорту, вирішення проблеми ненормованого робочого часу й обов'язкового медичного огляду, створення чіткої й адекватної реальності сьогодення сітки виробничих норм для працівників тих чи інших структурних підрозділів залізничного транспорту.

Надзвичайно актуальною у світлі ускладнення форм і методів роботи залізниці в нових економічних і технологічних умовах є також проблема забезпечення трудової дисципліни працівників цієї галузі. З огляду на важливу роль залізничного транспорту в обслуговуванні народного господарства цілком умотивованою є вимога про необхідність точного виконання працівниками залізниці чинних у галузі правил, наказів, інструкцій та інших нормативних актів, оскільки порушення приписів цих документів створює загрозу безпеці руху поїздів і маневрової роботи, може призвести до тяжких наслідків для життя та здоров'я громадян, незбереження вантажів, завдати шкоди навколишньому природному середовищу [3].

На сьогодні дисципліна працівників залізничного транспорту регулюється чинним законодавством України та Положенням «Про дисципліну працівників залізничного транспорту України». Утім, на часі стоїть і завдання більш диференційованого й гармонізованого вирішення окремих аспектів, пов'язаних із забезпеченням відповідної виконавської дисципліни працівників галузі.

Окрім окреслених вище, не менш проблем-

ним є навіть питання, яке, здавалося б, більш-менш повно виписане в чинному вітчизняному законодавстві, а саме питання правил і умов прийому працівників на роботу до організацій і підрозділів залізничного транспорту. Ця проблема зумовлена вже хоча б тим, що на сьогодні існують суперечності й неповнота в переліку тих осіб, які можуть бути підведені під найменування «працівник залізничного транспорту». Так, наприклад, на законодавчому рівні немає єдиного терміна для визначення працівників залізничного транспорту, а використовуються такі, як: 1) працівники, що приймаються на роботу, безпосередньо пов'язану з рухом транспортних засобів; 2) працівники, праця яких безпосередньо пов'язана з рухом транспортних засобів; 3) працівники залізничного транспорту загального користування; 4) працівники залізничного транспорту загального користування, які здійснюють виробничу діяльність, безпосередньо пов'язану з рухом поїздів і маневровою роботою; 5) працівники, які обіймають посади і працюють за професіями, безпосередньо пов'язаними з рухом поїздів; 6) працівники, що забезпечують рух поїздів, обслуговування пасажирів і перевезення вантажів. Невизначеність, яка існує в цій сфері, тягне за собою цілу низку як теоретичних, так і практичних проблем, у тому числі й під час прийому на роботу працівників.

На сьогодні у сфері залізничного транспорту гостроти набуває й проблема соціального захисту й підтримки працівників галузі. Безперечно, у цій сфері чимало вирішеного, адже держава особливо ретельно й цілеспрямовано опікується соціальним складником трудової діяльності в усіх галузях народного господарства. Так, значну увагу на залізничному транспорті приділяють працевлаштуванню соціально незахищених верств населення, зокрема інвалідів; дотримується норма про створення робочих місць для працевлаштування інвалідів на підприємствах та в організаціях залізничного транспорту в розмірі 4 % від числа працівників, зайнятих на підсобно-допоміжних роботах [4].

У цілому соціальний захист працівників залізничного транспорту загального користування здійснюється в установленому порядку згідно з чинним законодавством України. Працівники залізничного транспорту та члени їх сімей (утриманці) користуються правом на безплатний проїзд залізничним транспортом. За працівниками підприємств, установ та

організацій залізничного транспорту, які були переведені на іншу роботу в цій галузі або в інші галузі внаслідок трудового каліцтва чи професійного захворювання або якщо вони вийшли на пенсію через інвалідність чи за віком, зберігаються право на безплатний проїзд залізничним транспортом та інші пільги, які встановлені законодавчими актами України для працівників залізничного транспорту, колективними договорами та угодами [2; 3]. Працівникам залізничного транспорту загального користування, які відповідно до чинного законодавства України потребують поліпшення житлових умов, на індивідуальне і кооперативне будівництво або придбання житла підприємствами та організаціями залізничного транспорту загального користування може надаватися безвідсотковий кредит на термін до 20 років за рахунок відповідних власних коштів підприємств залізничного транспорту загального користування. Залізничники та члени їх сімей користуються в установленому порядку безплатним медичним обслуговуванням у відомчих установах охорони здоров'я. Це право зберігається за ними й після виходу на пенсію. Важливо також відзначити, що пенсійне забезпечення працівників залізничного транспорту загального користування здійснюється згідно з чинним законодавством України, при цьому Укрзалізниця має право за рахунок власних коштів створювати недержавний пенсійний фонд і виплачувати залізничникам галузеву пенсію на підставі чинного законодавства України [2].

Указуючи на в цілому позитивне правове регулювання у сфері соціального забезпечення працівників як невід'ємної частини правового регулювання їх праці, разом із тим не зайвим буде зауважити, що зазначені вище соціальні гарантії не завжди в повному обсязі й послідовно реалізуються на практиці, що значною мірою зумовлено перехідним характером вітчизняної економіки та проблемами, пов'язаними з цим. З огляду на це видається цілком логічним кроком на шляху подолання таких негативних явищ чітке й прозоре законодавче закріплення реальних і здійснених

механізмів, які б сприяли реалізації залізницею передбачених законодавством соціальних гарантій для своїх працівників.

Підсумовуючи огляд основних проблем, що існують у сфері правового регулювання праці працівників залізничного транспорту, слід акцентувати увагу на тому, що нормативно-правова база, яка відображає різні особливості умов праці працівників у сфері залізничного транспорту, пов'язаних і не пов'язаних із рухом поїздів, вимагає більш ґрунтовного вивчення й дослідження у світлі економічних і соціальних завдань, що стоять нині перед цією галуззю економіки України. Окреслені в роботі проблемні місця в правовому забезпеченні праці працівників залізниці є лише частиною тих питань, які потребують негайного й водночас науково виваженого розв'язання. Указуючи на існування цих проблем, не можна, щоправда, не наголосити на тому, що наявність значного за обсягом масиву нормативних правових актів, які передбачають особливості в регулюванні умов праці працівників залізниці, свідчить про тенденцію поглиблення на тлі галузевих особливостей внутрішньогалузевої диференціації правового регулювання з питань не тільки норм про прийом на роботу, а й особливостей регулювання щоденного допуску до роботи, використання робочого часу та часу відпочинку, дисципліни праці, при визначенні яких враховується: географічне розташування організацій, у яких зайняті працівники; характер роботи, що виконується працівниками локомотивних і кондукторських бригад, пасажирських поїздів, колійного господарства тощо; види робіт, зокрема роботи допоміжного характеру; спосіб організації режиму праці; вид, категорія поїзда; напруженість роботи; тривалість стажу роботи в галузі; підвищений ризик професійних захворювань, трудових каліцтв; сімейний стан; вік; навчання без відриву від виробництва тощо. Водночас уся ця нормативна база потребує чіткої кодифікації й гармонізації, щоб у результаті уможливити плідну роботу працівників у надзвичайно важливій для розвитку нашої держави галузі – залізничному транспорті.

Література

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : наук.-практ. комент. – Вид. 2-ге, доп. та перероб. – Х. : Одісей, 2007. – 719 с.
3. Про залізничний транспорт : закон України : від 4 лип. 1996 р. // Закони України. – Т. 11. – К., 1997. – Ст. 19.
4. Трудове право України: академічний курс : підручник / [П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, З. Я. Козак та ін.] ; за ред. П. Д. Пилипенка. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : Ін Юре, 2006. – 544 с.

Надійшла до редколегії 25.05.2010